

**Kärsämäen kunnan
varhaiskasvatussuunnitelma
2026**

Nimi	Kärsämäen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2026
Kunta	Kärsämäki
Hyväksymispäivämäärä	1.9.2026
Julkaistu	9.9.2026

SISÄLTÖ

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu.	1
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.	2
1.2. Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu.	2
1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.	4
1.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	6
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.	8
2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.	8
2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.	11
2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.	13
2.4. Arvoperusta.	15
2.5. Oppimiskäsitys.	16
2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.	18
2.7. Laaja-alainen osaaminen.	19
2.7.1. Ajattelu ja oppiminen (001).	19
2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (002).	20
2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (003).	21
2.7.4. Monilukutaito (004).	21
2.7.5. Digitaalinen osaaminen (005).	22
2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen (006).	23
2.8. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	23
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.	25
3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	26
3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.	26
3.1.2. Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.	27
3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.	27
3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.	28
3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.	28
3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.	29
3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.	31
3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.	31
3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa.	32
3.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	34
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.	35

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys.	35
4.2. Pedagoginen dokumentointi.	36
4.3. Monipuoliset työtavat.	37
4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.	37
4.5. Oppimisen alueet.	39
4.5.1. Kielten rikas maailma (001).	39
4.5.2. Ilmaisun monet muodot (002).	41
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme (003).	42
4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni (004).	43
4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn (005).	45
4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.	46
4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus.	47
4.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	49
5. Lapsen tuki.	50
5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.	50
5.2. Yhteistyö tuen aikana.	52
5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.	52
5.2.2. Monialainen yhteistyö.	52
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.	53
5.3.1. Yleinen tuki.	53
5.3.2. Tehostettu tuki.	54
5.3.3. Erityinen tuki.	55
5.3.4. Tuen muodot.	56
5.4. Lapsen tuen arviointi.	57
5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.	57
5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.	59
5.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	60
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.	62
6.1. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	62
7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.	63
7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.	63
7.2. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	64

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tämän määräyksen mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki², on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten kehityksestä, oppimisesta ja hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmän tarkoituksena on varmistaa koulutuksellinen tasa-arvo ja laatu sekä luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Ohjausjärjestelmän säädöspohjan muodostavat varhaiskasvatuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetukset ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Ohjausjärjestelmän eri osat uudistuvat, jotta varhaiskasvatuksen järjestämisessä pystytään ottamaan huomioon muutokset varhaiskasvatusta ympäröivässä maailmassa ja vahvistamaan varhaiskasvatuksen tehtävää kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja sitä suunnitellaan paikallisesti. Paikallista suunnittelua toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrää varhaiskasvatuksen järjestämisestä sekä pedagogisista tavoitteista varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä⁵.

1 Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatuslaki 3 §

4 HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 30–31

5 Varhaiskasvatuslaki 21 ja 23 §

1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁷.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja henkilöstöä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti tarkennettavia asioita, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen paikallista suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selvittää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen järjestäjällä⁸ kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa, jos ei erikseen muuta mainita. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2. Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu

Varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa on otettava huomioon tämän perusteasiakirjan määräykset ja sisällöt. Varhaiskasvatusta suunnitellaan siten, että suunnittelu ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Varhaiskasvatuksen järjestäminen sisältää varhaiskasvatuksen suunnittelun lisäksi varhaiskasvatuksen toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen. Paikallinen suunnittelu on strateginen ja pedagoginen työväline, joka tarkentaa varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaa ja toimipaikkojen työtä. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi laatia tavoitteellisen varhaiskasvatuksen järjestämisen tueksi paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman⁹.

Paikallista suunnittelua tehdessä huomioidaan paikalliset erityispiirteet, eri toimintamuodot, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikallista suunnittelua voidaan tehdä eri varhaiskasvatuksen järjestäjien yhteistyönä. Paikallinen suunnittelu voi tarkentaa valtakunnallisia perusteita ja paikallisessa suunnittelussa tulee noudattaa lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämiä tavoitteita tai sisältöjä.

Varhaiskasvatuksen suunnittelussa otetaan huomioon paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma¹⁰
- kotoutumissuunnitelma¹¹
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹²

6 Varhaiskasvatuslaki 2 §

7 Varhaiskasvatuslaki 21 §

8 Varhaiskasvatuslaki 1 §

9 HE 111/2024 vp

10 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

11 Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023) 16 § ja 18–23 §

12 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 b § ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 a §

- mahdollinen kestävän kehityksen suunnitelma ja kulttuurikasvatussuunnitelma.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa ja antaa edellytykset varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnitella, toteuttaa, arvioida ja kehittää varhaiskasvatusta paikallisesti.

Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (ks. lisää arvioinnista luvussa 7). Lasten näkemykset on selvitettävä ja otettava huomioon¹³ varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja kehittämiseen. Paikallisen suunnittelun yhteydessä tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien asiantuntijoiden ja viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus¹⁴. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä huomioi suunnittelussa myös muilla kielillä¹⁵ annettavan varhaiskasvatuksen.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁶. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁷ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁸ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Kärsämäen paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan osallistui vuonna 2026 varhaiskasvatuksen henkilöstö. Päävastuu varhaiskasvatussuunnitelman laadinnasta ja valmistumisesta aikataulussa oli päiväkotitoiminnan johtajalla. Varhaiskasvatussuunnitelmaa käytiin aihealueittain läpi kevään ja alkusyksyn ajan henkilöstöpalavereissa sekä opettajien pedagogissa palavereissa. Huoltajilla on ollut mahdollisuus osallistua varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan vastaamalla kyselyyn, joka koski varhaiskasvatuksen järjestämistä Kärsämäen kunnassa. Siinä kysyttiin huoltajien mielipidettä mm. varhaiskasvatuksen tämän hetkisestä tilanteesta ja yhteistyöstä huoltajien ja henkilökunnan välillä. Huoltajilta on myös kysytty palautetta ja toiveita oma lapsen ryhmän toimintaan ja käytäntöihin liittyen. Touko-elokuussa 2026 vanhemmille, varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja opetustoimen lautakunnan jäsenille tehtiin kysely, jossa he saivat esittää näkemyksensä tärkeimpinä pitämistään arvoista lapsen varhaiskasvatuksessa.

Lapset ovat osallistuneet varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan vastaamalla Arvid-kyselyyn. Kyselyssä lapset saivat esittää mielipiteensä varhaiskasvatuksen laadusta. Lasten toiveet ja mielipiteet otetaan huomioon varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa. Paikallisen opetuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten näkemys on huomioitu varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Näiden tahojen kanssa pidetään yhteistyöpalavereita säännöllisesti. Varhaiskasvatuksen suunnittelussa on otettu huomioon myös Kärsämäen varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman asiat.

Kärsämäen kunta tarjoaa päiväkotihoidon, avoimia varhaiskasvatuspalveluita sekä esikouluikäisten aamu- ja iltapäivähoitoa. Varhaiskasvatuksen järjestämisen tapoja Kärsämäellä ovat:

13 Varhaiskasvatuslaki 20 §

14 Varhaiskasvatuslaki 8 §

15 HE 40/2018

16 Varhaiskasvatuslaki 24 §

17 Varhaiskasvatuslaki 65–73 §

18 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

- yhteistyö perheiden kanssa
- yhteistyö neuvolan, esiopetuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon, erityisopettajan sekä eri järjestöjen kanssa
- varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtyminen
 - kotikäynnit ennen varhaiskasvatuksen aloittamista
- varhaiskasvatuksen tietojärjestelmä Daisy
- avoimen varhaiskasvatuksen tarjoaminen kysynnän mukaisesti

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma on hyväksytetty opetustoimen lautakunnassa ja suunnitelma on kaikkien luettavissa Kärnämaan kunnan verkkosivuilla. Paikallisesta suunnittelusta on tiedotettu vanhemmille heille tehtyjen kyselyjen yhteydessä.

1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁹. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu²⁰ ja tarpeet. Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa²¹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista²².

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin²⁴ osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja²⁵ osallistuu lapsen tuen tarpeen,

19 Varhaiskasvatuslaki 23 §

20 Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

21 Varhaiskasvatuslaki 23 §

22 HE 148/2021, s. 34

23 Varhaiskasvatuslaki 23 §

24 Varhaiskasvatuslaki 23 §

25 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot²⁶.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²⁷. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁸. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy²⁹. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti³⁰. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti pedagogiselle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat pedagogiset tavoitteet toiminnalle sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot lapsen mahdollisesta lääkehoitosuunnitelmasta
- lapsen mielipiteet sekä henkilöstön ja huoltajan yhteisistä keskusteluista nousseet keskeiset näkemykset
- suunnitelman laatija ja suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä³¹. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä³² oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on

26 Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

27 Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

28 Varhaiskasvatuslaki 41 §

29 Varhaiskasvatuslaki 23 §

30 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

31 Varhaiskasvatuslaki 40 §

32 Varhaiskasvatuslaki 41 §

julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä³³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tässä luvussa ja muualla tässä perusteasiakirjassa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa paikallisesti lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen käytännöt.

Kärsämäen kunnassa lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan sähköisesti DaisyManager-järjestelmässä, paperisia tulosteita ei käytetä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatii ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä ryhmän muiden varhaiskasvattajien kanssa. Päävastuu suunnitelman laatimisesta on kuitenkin varhaiskasvatuksen opettajalla.

Kärsämaellä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan pääsääntöisesti syksyisin. Jos hoitosuhde alkaa kesken vuoden, varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan noin kahden kuukauden kuluttua hoidon aloituksesta. DaisyFamilyssä uuden varhaiskasvatussuunnitelman (Vasu) täyttäminen, lisääminen ja lukeminen edistävät yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja huoltajien kanssa. Huoltajia tiedotetaan vasukeskusteluista noin kuukautta ennen keskustelujen ajankohtaa. Ennen keskustelua lapsen varhaiskasvatukseen osallistuvat työntekijät kirjaavat suunnitelmaan omat havaintonsa varhaiskasvatuksen opettajan johdolla ja lapsen huoltajat omansa sekä lapsen mielipiteet ja toiveet. Keskusteluun osallistuvat lapsen huoltajat ja varhaiskasvatuksen opettaja sekä tarvittaessa varhaiskasvatuksen sosionomi ja lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot. Jos lapsella on tuen tarpeita, osallistuu myös kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja suunnitelman laadintaan ja hän on tarpeen mukaan mukana myös varhaiskasvatuskeskustelussa.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan vähintään kerran vuodessa (yleensä keväällä) ja sitä voidaan päivittää aina tarpeen tullen. Jos lapselle on laadittu lääkehoitosuunnitelma, se liitetään osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmiin nousevat lasten vasuista lasten mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet sekä lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet.

Varhaiskasvatussuunnitelmien salassapidosta huolehditaan antamalla oikeudet varhaiskasvatuksen laadintaan ja lukemiseen ainoastaan oman lapsiryhmän varhaiskasvattajille ja päiväkodin päivittäisjohtamisesta vastaavalle esimiehelle. Varhaiskasvatussuunnitelma on sähköisessä muodossa. Lapsen siirtyessä toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen, tapahtuu tiedonsiirto vanhempien luvalla uuteen varhaiskasvatusyksikköön paperisen varhaiskasvatussuunnitelman avulla.

1.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Järjestäjä tarkentaa paikallisen suunnittelun avulla lain velvoittamista sekä tässä asiakirjassa määrättävistä asioista, sopii tarvittavien tahojen kanssa yhteisistä toimintatavoista ja konkretisoi varhaiskasvatuksen toteuttamista, arviointia ja kehittämistä toimipaikoissa. Paikallisen suunnittelun avulla järjestäjä huolehtii tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toteutumisen edellytyksistä varhaiskasvatuksen toimipaikoissa ja lapsiryhmissä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa tarkennetaan. Paikallisesti määritellään, mitkä asiat vaativat järjestäjän osalta myös päätöksen tekemistä.

Paikallista suunnittelua tehdessä varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määräystä toteutetaan. Paikallisesti tarkennetaan

33 Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

- miten paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus sekä tarvittaessa muilla kielillä annettava varhaiskasvatus
- millaista paikallisen suunnittelun rakennetta käytetään. Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä laatii paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman, voi sen tehdä kokonaan tai osittain järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisena tai alueellisina suunnitelmina
- miten paikalliset erityispiirteet, varhaiskasvatuksen erilaiset järjestämisen tavat, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat paikalliset suunnitelmat otetaan huomioon
- miten varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa, että varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on edellytykset osallistua paikalliseen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen
- miten lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin toimipaikassa
- miten lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä selvitetään ja otetaan huomioon lapsen mielipide ja toivomukset
- miten huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta. Järjestäjä määrittelee lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, seurantaan ja arviointiin liittyvän yhteistyön ja vastuut varhaiskasvatuslain sekä tämän perusteasiakirjan mukaisesti. Lisäksi tarkennetaan, miten huoltajille annetaan mahdollisuus valmistautua keskusteluun hyvissä ajoin sekä miten lapsen näkemykset otetaan huomioon lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa
- miten yhteistyö toteutetaan esiopetuksen, perusopetuksen ja hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa
- varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen käsittelyyn ja säilyttämiseen liittyvät käytännöt
- varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt sekä niihin liittyvät yhteistyökäytännöt
- miten paikallisesta suunnittelusta viestitään.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä ja eriarvoistumista. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä³⁴ sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

Kärsämäen varhaiskasvatukseen on laadittu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Suunnitelmaa päivitetään kolmen vuoden välein.

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina³⁵. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁶. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen³⁷ koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³⁸.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³⁹. Varhaiskasvatuksen valvontaviranomaisia⁴⁰ ovat kunnan tai kuntayhtymän järjestämän ja tuottaman varhaiskasvatuksen osalta Lupa- ja valvontavirasto. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta⁴¹ vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, sekä Lupa- ja valvontavirasto. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus huomauttaa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa, ja ilmoituksen vastaanottaneen varhaiskasvatuksen toimipaikan toiminnasta vastaavan henkilön tulee viivytyksettä käynnistää tarvittavat toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä⁴². Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

³⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 §

³⁵ Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti

³⁶ Varhaiskasvatuslaki 1 §

³⁷ Varhaiskasvatuslaki 12 §

³⁸ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §

³⁹ Varhaiskasvatuslaki 5 § 2 momentti

⁴⁰ Varhaiskasvatuslaki 50, 52 ja 53 §

⁴¹ Varhaiskasvatuslaki 50 ja 52 §

⁴² Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet⁴³ perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia⁴⁴ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta⁴⁵. Suomen perustuslain⁴⁶ mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki⁴⁷, tasa-arvolaki⁴⁸, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴⁹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁵⁰, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁵¹, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁵² sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁵³.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁵⁴, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁵⁵. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen⁵⁶ kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi (katso luku 3.3).

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁵⁷, sosiaalihuoltolakia⁵⁸, vammaispalvelulakia⁵⁹, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁶⁰ ja terveydenhuoltolakia⁶¹ sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen suunnittelun ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁶² mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;

43 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

44 Hallintolaki (434/2003)

45 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

46 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

47 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

48 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

49 Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

50 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

51 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

52 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

53 Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

54 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

55 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

56 Varhaiskasvatuslaki 7 §

57 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

58 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

59 Vammaispalvelulaki (675/2023)

60 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

61 Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

62 Varhaiskasvatuslaki 3 §

4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatusstyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille⁶³ varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa myös jo ennen kuin lapselle haetaan⁶⁴ varhaiskasvatuspaikkaa. Huoltajalle on annettava mahdollisuus⁶⁵ osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen. Lisäksi huoltajalle annetaan mahdollisuus saada tietoa lapsen varhaiskasvatuspäivästä. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁶⁶. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁶⁷. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu⁶⁸. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁶⁹. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁷⁰. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁷¹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta

63 Varhaiskasvatuslaki 16 §

64 Varhaiskasvatuslaki 17 §

65 Varhaiskasvatuslaki 20 §

66 Varhaiskasvatuslaki 7 §

67 Varhaiskasvatuslaki 10 §

68 Varhaiskasvatuslaki 11 §

69 Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

70 Varhaiskasvatuslaki 25 §

71 Varhaiskasvatuslaki 75 §

häirinnältä⁷² suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä⁷³ opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁷⁴.

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta.⁷⁵ Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja tavoitteita täsmennettäessä. Varhaiskasvatuksen lapsiryhmät ja henkilöstörakenne⁷⁶ tulee muodostaa siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuo to ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta⁷⁷ annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuo doista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁷⁸. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁷⁹.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁸⁰. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat, toteuttavat, arvioivat ja kehittävät toimintaa yhteistyössä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁸¹.

72 Varhaiskasvatuslaki 10 §

73 Varhaiskasvatuslaki 7 §

74 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

75 Varhaiskasvatuslaki 1 §

76 Varhaiskasvatuslaki 34, 35 ja 38 §

77 Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

78 Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

79 Varhaiskasvatuslaki 25 §

80 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

81 Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁸². Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁸³. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatustilain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua⁸⁴ muita enemmän.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa⁸⁵.

Kärsämäen varhaiskasvatuspalveluista tiedotetaan kunnan nettisivuilla <https://karsamaki.fi/koulutus/paivahoito/>. Täältä löytyvät mm. kunnan varhaiskasvatusyksiköiden esittelyt, yhteystiedot ja ohjeet varhaiskasvatuspaikan hakemiseen.

Päiväkoti

Kärsämäellä päiväkotihoidon järjestetään Lastentalo Kuusipihassa, päiväkotia Satukontissa sekä päiväkotia Taikapurjeessa. Vuonna 2006 valmistuneessa Lastentalo Kuusipihassa on kolme päiväkotiryhmää. Syksyllä 2022 perustetussa päiväkotia Satukontissa on kaksi ryhmää. Päiväkoti Taikapurjeessa on toiminut vuodesta 2023 alkaen yksi viskari-ryhmä kunnan 5-vuotiaille varhaiskasvatusta tarvitseville lapsille. Taikapurjeessa ja Satukontissa järjestetään varhaiskasvatusta niille lapsille, joiden hoitoaika sijoittuu klo 6.30-17 väliselle ajalle.

Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet, hoitoaika tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa otetaan huomioon henkilöstön mitoitus ja ryhmien enimmäiskokoon liittyvät säännökset. Lain voimaantulosta vuoteen 2030 saakka päiväkodin henkilöstön mitoitus laskettavasta henkilöstöstä vähintään kolmanneksella tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan tai sosionomin kelpoisuus ja muilla vähintään lastenhoitajan kelpoisuus. Henkilöstörakennetta koskeva muutos tulee voimaan 1.1.2030, jolloin päiväkodin kasvatusta-, opetus- ja hoitotehtävissä toimivasta mitoitus laskettavasta henkilökunnasta kahdella kolmasosalla tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan tai sosionomin kelpoisuus. Kyseisestä kahdesta kolmasosasta vähintään puolella tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus. Muilla tulee olla vähintään varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuus. (Kunta- ja hyvinvointialueuudistus/ohjeet/kvtes). Kärsämäen varhaiskasvatuksen kaikissa yli 3-vuotiaiden ryhmissä työskentelee tällä hetkellä varhaiskasvatuksen sosionomi.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajan pedagogista vastuuta. Kokonaisvastuu lapsiryhmän toiminnan suunnittelusta,

⁸² Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁸³ Varhaiskasvatuslaki 38 §

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 13 §

toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajalla. Varhaiskasvatuksen opettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Vuorohoito

Lapselle, jonka huoltajat tekevät vuorotyötä tai opiskelevat iltaisin tai viikonloppuisin, on tarjolla varhaiskasvatusta Lastentalo Kuusipihan Kissankellojen ryhmässä. Kissankellot tarjoavat ympärivuorokautista hoitoa myös viikonloppuisin ja pyhäpäivisin. Lapsen hoitoaika on huoltajien työ- tai opiskeluaika mukaan laskettuna matkat edestakaisin. Vuorohoidossa lapsiryhmän koko ja ikärakenne vaihtelevat päivittäin. Tämä vaikuttaa varhaiskasvatoiminnan suunnitteluun sekä lasten sosiaalisiin suhteisiin. Hyvin suunnitellut arjen rutiinit sekä tavoitteellinen kasvatusyhteistyö yhdessä perheen kanssa turvaa lapselle hyvän kasvuympäristön.

Esiopetusikäisen hoito

Kärsämäen kunnan varhaiskasvatuksen alaista on myös esiopetuksessa olevien lasten aamu- ja iltapäivähoito. Toiminta järjestetään Frosteruksen koulun vieressä olevassa Rekolan kiinteistössä sekä tarvittaessa myös Kataja-Areenan yläkerrassa. Esiopetuksen ja aamu- ja iltapäivähoidon yhteistyöllä lapsen päivä pyritään säilyttämään kokonaisuutena. Rekola kuuluu Lastentalon ryhmiin. Jos lapsi tarvitsee hoitoa klo 17 jälkeen tai aamulla ennen klo 6.30, järjestetään hoito Lastentalolla. Rekolassa järjestetään myös koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa.

Perhepäivähoito ja ryhmäperhepäivähoito

Tällä hetkellä Kärsämäellä ei ole perhepäivähoitoa eikä ryhmäperhepäivähoitoa. Varhaiskasvatusta tarvitsevien lasten määrän lisääntyessä, voidaan Kärsämäelle tarvittaessa perustaa ryhmäperhepäiväkoti, joka on mitoitettu kahdeksalle lapselle.

Muu varhaiskasvatus

Muun varhaiskasvatuksen toteutus ja painopisteet vaihtelevat järjestäjän päätösten mukaan. Kärsämäellä avoimen varhaiskasvatuksen kautta järjestetään kotihoidossa oleville lapsille varhaiskasvatuskerhoja, lapsiparkki sekä perhekerho. Varhaiskasvatuskerhoja järjestetään kysynnän mukaisesti 2-5 vuotiailla lapsilla kerran viikossa. Kerho sisältää vasun mukaista monipuolista ohjattua toimintaa ja sosiaalisten taitojen harjoittelua. Lapsiparkki on tarkoitettu tilapäiseksi lapsenhoitoavuksi. Vanhemmat voivat lapsiparkin aikana hoitaa asioita tai hengähtää hetken arjen keskellä.

Perhekerho on avoin kohtaamispaikka lapsiperheille. Toiminta järjestetään yhteistyössä seurakunnan kanssa. Perhekerho tarjoaa ohjattua toimintaa, yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Perhekerhossa toiminnassa tehdään yhteistyötä myös eri järjestöjen ja palvelunjärjestäjien kanssa.

Muita lapsiperheille suunnattuja palveluita

Muita palveluja lapsille ja lapsiperheille Kärsämäen kunnassa tarjoaa mm. seurakunta, kansalaisopisto, musiikkiopisto, partio, 4H-yhdistys, urheiluseurat ja tanssiopisto Uusikuu. Nämä palvelut tukevat huoltajien kasvatustyötä ja täydentävät lapsiperheille suunnattujen palveluiden kokonaisuutta.

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajan ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapsen kanssa.

Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Keskusteltaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁸⁶.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia ja ennakoitavia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä⁸⁷.

Kärsämäellä kaikille perheille tarjotaan ennen hoitosuhteen alkua kotikäynti, jonka tekee tulevan hoitopaikan työntekijä. Käynnin aikana tutustutaan lapseen ja keskustellaan huoltajiin kanssa lapsen kasvatukseen ja alkavaan hoitoon liittyvistä asioista. Lapsi tekee huoltajansa kanssa tutustumiskäyntejä myös hoitopaikkaan ennen varsinaisen hoidon alkamista.

Kärsämäellä järjestetään tulevien esikoululaisten huoltajille helmikuussa infotilaisuus Frosteruksen koululla. Infotilaisuudessa huoltajat saavat täytettäväkseen esikoulua varten ilmoittautumislomakkeen ja tiedonsiirtolomakkeen. Varhaiskasvatuksessa olevien lasten tiedot siirretään esikouluun pääsääntöisesti päivitetyn varhaiskasvatussuunnitelman muodossa. Tarvittaessa voidaan käyttää infotilaisuudessa saatua tiedonsiirtolomaketta. Tiedonsiirto tapahtuu tiedonsiirtolomakkeella myös niiden lasten osalta, jotka eivät ole varhaiskasvatuksen piirissä tai osallistuvat avoimen varhaiskasvatuksen toimintaan. Huoltajat päivittävät vasun tai täyttävät tiedonsiirtolomakkeen tulevasta esikoululaisesta yhteistyössä joko varhaiskasvatus- tai kerhopaikan kanssa. Keväällä esiopettajat, rehtori ja varhaiskasvatuksen työntekijä pitävät yhteisen tiedonsiirtopalaverin Frosteruksen tulevasta eskarilaisista. Tiedonsiirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä. Kevään aikana huoltajille ja lapsille järjestetään tutustuminen esikouluun ja Rekolaan. Tuleville esikoululaisille järjestetään koululla myös "toughuhetki" ennen koulun lukukauden päättymistä. Silloin lapset käyvät tutustumassa eskariin sen hetkisen hoitoryhmän kanssa ja saavat olla mukana päivän toiminnassa sekä ruokailussa. Näin lapselle tulee koulu tutummaksi eikä lapsen tarvitse jännittää tulevaa esikoulua.

Jos lapsi siirtyy toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän tämän lain mukaisesti järjestämään varhaiskasvatukseen tai perusopetuslain mukaiseen esiopetukseen tai perusopetukseen, aikaisemman varhaiskasvatuksen järjestäjän on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle varhaiskasvatuksen järjestäjälle taikka varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös varhaiskasvatuksen, esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjän pyynnöstä. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 41§) Lapsen

⁸⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁸⁷ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

huoltajalle tulostetaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja ohjeistetaan viemään se uuteen hoitopaikkaan.

2.4. Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁸⁸, varhaiskasvatuslain⁸⁹ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia⁹⁰ koskevan yleissopimuksen mukaisesti.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Henkilöstön tehtävänä on aktiivisesti puuttua kiusaamiseen, rasismiin ja väkivaltaan. Henkilöstö huolehtii, että jokainen lapsi kokee varhaiskasvatuksessa olonsa turvalliseksi, eikä tule ulossuljetuksi.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea⁹¹ varhaiskasvatuksessa. Lapsella on oikeus⁹² saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, vammasta, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkömyksiin luo

88 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

89 Varhaiskasvatuslaki 20 §

90 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

91 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

92 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁹³. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunteita ja ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Kesällä 2026 Kärämäen vanhemmille, varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja opetustoimen lautakunnalle tehdyssä mielipidekyselyssä varhaiskasvatuksen kolmeksi tärkeimmäksi arvoksi nousivat seuraavat:

- Jokaisella lapsella on oikeus olla ainutlaatuinen oma itsensä sekä tulla kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi: Lasta avostetaan sellaisena kuin hän on. Hänet huomioidaan yksilöllisesti ja hänen tarpeisiinsa vastataan. Lapselle annetaan aikaa kasvaa ja kehittyä omaan tahtiinsa. Lasta kuunnellaan ja lapsen ajatuksia, tunteita, tarpeita ja ilmaisua arvostetaan.
- Kiusaamista, rasismia ja väkivaltaa ei hyväksytä: Minkäänlaista kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä ja niihin puututaan välittömästi. Varhaiskasvatuksen henkilökunta toimii kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman mukaisesti.
- Oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen: Varhaiskasvatuksessa pyritään tarjoamaan jokaiselle lapselle turvallinen kasvu ympäristö, jossa hän saa olla oma itsensä, leikkiä, oppia, iloita, levätä ja tulla kohdatuksi. Lapsen hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja yksilöllisistä tarpeista huolehditaan yhdessä lapsen ja hänen perheensä kanssa. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan, että lapsi saa tarvitsemaansa tukea. Perheitä tuetaan ja ohjataan heidän kasvatustyössään sekä ohjataan heidät tarvittaessa eri palvelujen piiriin.

Näitä arvoja noudatetaan varhaiskasvatuksen kaikissa toimintamuodoissa.

2.5. Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillaessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Leikkiminen

Leikki on lapsen elämässä monimuotoinen asia. Lapsi saa siitä mielihyvää, iloa sekä oppimisen ja onnistumisen kokemuksia. Leikin avulla lapsi opettelee ilmaisemaan erilaisia tunteita, mikä kehittää sosiaalisia ja motorisia taitoja sekä mielikuvitusta ja luovuutta. Myös lapsen vuorovaikutustaidot ja kieli kehittyvät leikin avulla. Leikkiessään lapsi käy läpi elämässään tapahtuneita asioita. Leikissä lapsella on mahdollisuus yhdessä ikätovereidensa kanssa tutkia ja oppia. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa. Kasvattaja on aidosti läsnä lasten leikeissä ja huolehtii leikkiympäristön turvallisuudesta ja toimivuudesta. Kasvattajien tehtävä on yhdessä lasten kanssa myös kehittää leikkiympäristöjä lasten mielenkiinnonkohteiden ja toiveiden pohjalta. Lasten leikkitilanteissa kasvattaja tukee, kannustaa ja havainnoi. Kasvattaja voi toimia leikin alullepanijana, leikin mallina, ohjaajana tai rikastuttajana ja tarvittaessa sovittelijana. Tuettu leikki varhaiskasvatuksessa tarkoittaa aikuisen aktiivista läsnäoloa, havainnointia ja osallistumista lapsen leikkiin ilman, että aikuinen ohjaa liikaa leikin kulkua.

Liikkuminen

Lapsen tasapainoiselle kasvuille, kehitykselle ja terveydelle on tärkeää monipuolinen liikkuminen. Liikunnallisen elämäntavan lapsi omaksuu jo varhain. Lapsi kokee liikunnan avulla iloa ja tutustuu itseensä, mutta samalla myös oppii, miten toimitaan ryhmässä ja sääntöjen mukaan. Liikunnan avulla lapsi ilmaisee tunteitaan. Lapsen tietoisuus omasta kehostaan ja sen hallinnasta luo pohjaa terveelle itsetunnolle.

Kärsämäen luonto ja kulttuurihistoriallinen ympäristö luovat hyvät edellytykset monipuoliseen retkeilyyn ja liikuntaan. Myös Kärsämäen kunta tarjoaa liikkumiseen monipuoliset mahdollisuudet. Päiväkotien piha-alueilla on lapsia aktivoivia leikki- kiipeily- ja liikuntavälineitä. Kaikilla lapsiryhmillä on mahdollisuus viikoittain liikuntasalivuoroon. Suomelan ulkoilualue sekä Lastentalon ja Satukontin lähellä olevat metsäalueet ovat käytössä varhaiskasvatusryhmien ulkoiluun, leikkiin ja liikkumiseen.

Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen

Taiteen eri muodoista kuten musiikista, kuvallisesta ilmaisusta, draamasta sekä kirjallisuudesta lapset saavat tärkeitä kokemuksia. Lapsi pystyy taiteellisen ilmaisun ja kokemisen avulla käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan itseään. Kasvattajan tehtävänä on mahdollistaa lasten monipuoliset kokemukset arjessa. Kasvattaja antaa lapsen käyttöön materiaaleja ja välineitä ja vie lapsen taiteen äärelle. Jokainen lapsiryhmä pääsee viikoittain musiikkiopiston järjestämään muskariin. Kirjastovierailut ja kirjaston satuhetket kuuluvat myös säännölliseen ohjelmaan. Kärsämäen luonnonkaunis ympäristö, historialliset rakennukset ja alueet tarjoavat mahdollisuuksia taiteelliseen kokemiseen ja ilmaisuun. Kärsämäellä on mahdollista vierailla myös museoissa ja kirkoissa.

Tutkiminen

Lapselle on luontaista tutkia ja ihmetellä itseään, ympäristöään sekä erilaisia ilmiöitä. Tärkeää on kokea uusia asioita päivittäin eri aistien välityksellä ja tarjota mahdollisuus tutkimiseen ikätasoisesti. Tutkiessaan lapsi oppii vertaamaan ja yhdistelemään tietoja. Lapsen oma ajattelu, havaintoherkkyys ja ongelmanratkaisutaito vahvistuvat. Kasvattajan tulee tarttua hetkeen, jossa lapsi löytää ihmettelyn aiheita. Tällöin kasvattaja kannustaa

häntä tutkivaan oppimiseen. Lasta kuunteleva ja lapsen kanssa keskusteleva aikuinen on lapselle turvallinen ja läsnäoleva. Kasvattajan tehtävänä on tukea, innostaa, motivoida ja kannustaa sekä säilyttää lapsen luontainen uteliaisuus tutkimiseen.

2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁹⁴.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetuksessa huomioidaan lapsille luontainen uteliaisuus ja tutkimisen halu. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

⁹⁴ Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisessa suunnittelussa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

2.7.1. Ajattelu ja oppiminen (001)

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoita ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään erilaisia ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

Koko varhaiskasvatuksen päivä on oppimista. Lapsen aloitteet huomataan ja niihin vastataan. Annamme lapsen ihmetellä, tutkia, pohtia sekä kyseenalaistaa asioita. Lapsen oppiminen on asioiden itse oivaltamista. Emme tee asioita lapsen puolesta vaan

annamme hänen itse kokeilla ja oivaltaa. Tuemme lapsia heidän kehittyessään ja kasvaessaan. Tarjoamme heille haasteita ja mahdollisuuksia uuden oppimiseen, jonka otamme huomioon ryhmän toiminnassa. Lapset oppivat paljon asioita vuorovaikutuksessa toisten kanssa sekä olemalla ympäristössään aktiivisia toimijoita. Liikumme lasten kanssa mahdollisuuksien mukaan lähiympäristössä, jolloin myös heidän taitonsa ja käsityksensä lähiympäristöstä laajenee. Olemme itse omalla toiminnallamme lapselle esimerkkeinä. Käyttäydymme ja puhumme rauhallisesti ja kiinnitämme huomiota myös kasvattajien keskinäiseen vuorovaikutukseen. Kiireettömyys ryhmän tilanteissa on tärkeää. Kannustamme lapsia, yritämme keksiä yhdessä lapsen kanssa ratkaisut haastaviin tilanteisiin sekä iloitsemme yhdessä onnistumisista. Lapsen ajattelua ja oppimista tukevat ryhmän tiloissa olevat kirjaimet, numerot ja kommunikaatiotaulut. Myös erilaiset projektit kehittävät lapsen ajattelua ja oppimista.

2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (002)

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida ja pohtia omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Kärsämäellä on otettu käyttöön moninaisuuden vuosikello, jonka avulla käsitellään lasten kanssa katsomus- ja kulttuurikasvatukseen liittyviä aiheita. Tutustumme suomalaisiin juhlapyyhiin ja ne näkyvät toiminnassamme. Samalla käymme läpi, miten muissa maissa juhliitaan. Jos ryhmässä on kaksikulttuurisia lapsia tai S2-lapsia, käymme tarkemmin läpi lapsiryhmissä näiden lasten kotimaan kulttuureja. Opettelemme yhdessä hyväksymään ja kunnioittamaan erilaisia ihmisiä sekä kulttuureja. Toiminnassa tuomme esille perheiden moninaisuuden.

Opetamme ja tuemme lapsen kielellisiä- ja vuorovaikutustaitoja. Myönteinen kiittävä ja kannustava vuorovaikutus luo hyvän ilmapiirin ja lisää lasten luottamusta. Aikuisella on keskeinen rooli vuorovaikutuksen onnistumisessa. Keskustelemme, luemme kirjoja, loruttemme, laulamme ja mallinamme puhetta. Lapsiryhmän ja yksittäisten lasten vuorovaikutuksen apuna sekä arjen strukturoinnissa käytämme kuvatukea. Ryhmissä käytetään tarpeen mukaan erilaisia kielen kehitystä tukevia ja kehittäviä materiaaleja.

Ryhmissä hyödynnetään myös vuorovaikutus- ja tunnetaitoja tukevia materiaaleja. Lisäksi kaveritaitoja harjoitellaan leikissä sekä erilaisten kaveritaitomateriaalien avulla. Ryhmissä on käytössä olevia materiaaleja ovat esim. Kaverikaruselli, Fanni, Piki, Ympyräiset, Pikkuli ja Kultapallerot. Arjessa opetellaan hyviä ja kohteliaita tapoja aikuisen esimerkin kautta. Ryhmissä keskustellaan mm toisten mielipiteiden kunnioittamisesta, toisen asemaan asettumisesta ja rohkaistaan lapsia tutustumaan uusiin ihmisiin. Vuorovaikutusta

opetellaan arjessa mm. tuetuilla leikkihetkillä, ruokaillessa, odottaessa omaa vuoroa ja aikuisten aktiivisella läsnäololla lapsiryhmässä. Aikuinen on sensitiivisesti läsnä koko lapsen hoitopäivän ajan ja tukee lasten vuorovaikutusta. Riitatilanteissa opastamme lapsia riitojen selvittämiseen ja annamme heille valmiuksia ratkoa riitoja ja yhteisissä leikeissä ilmenneitä ongelmia myös itsenäisesti. Opettelemme jakamaan leluja, vuorottelemaan sekä pyytämään anteeksi.

2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (003)

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikkumisen ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, ymmärtämään, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Kannustamme lapsia omatoimisuuteen esimerkiksi pukemisessa ruokailussa ja wc:ssä käymisessä. Omista tavaroista huolehtimista ja yhteisistä asioista vastuun ottamista harjoitellaan arkisissa tilanteissa, esimerkiksi omat vaatteet laitetaan niille kuuluville paikoille ja lelut kerätään leikin loppuessa. Lapsia tuetaan itsenäistymisessä asteittain ikätaso, taidot ja yksilöllisyys huomioiden. Kuvatuki on käytössä sekä päivästruktuurina, sekä eri toiminnoissa kuten lauluhetkillä tai siirtymätilanteissa sekä retkillä. Terveellisestä, ravitsevasta ruuasta ja hyvistä ruokailutavoista keskustellaan lasten kanssa, kuten myös unen merkityksestä.

Selkeät arjen rutiinit ja säännöt luovat turvaa, tukevat lapsen omatoimisuuden kehittymistä sekä tunteiden säätelyä. Tunnetaitoja ja tunteiden nimeämistä opetellaan arjessa esiintyvissä tilanteissa. Aikuinen sanoittaa aktiivisesti ja sensitiivisesti lapsen tunteita ja opettaa lasta säätelämään omia tunteita. Aikuinen myös sanoittaa arjessa lapsille omia tunteitaan sekä näyttää niitä aidosti. Tunteisiin tutustutaan myös laulujen ja erilaisten tunnemateriaalien kautta. Opetamme lapsille myös turvataitoja ja käymme läpi kehotunnekasvatukseen liittyviä asioita.

2.7.4. Monilukutaito (004)

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia

innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Luemme ja tutkimme lasten kanssa mahdollisimman monipuolista kirjallisuutta. Kirjat ja lehdet ovat lapsille vapaasti saatavilla ja hyödynnämme kirjaston palveluita säännöllisesti. Lapsiryhmät voivat osallistua kerran kuussa kirjastossa järjestettävään satuhetkeen. Kirjoja luettaessa pysähdytään tutkimaan kuvia ja lapsi saa kertoa niistä. Lepohuoneessa luetaan ja kuunnellaan satuja. Hahmottamista harjoitellaan monella tavalla, esimerkiksi palapelejä rakentamalla. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ruutuaikasuositukset ja lasten ikä huomioiden. Käytössämme on tabletteja, tietokoneita ja kännyköitä.

Kun liikumme lähiympäristössä, tutkimme luonnon lisäksi ympäristön erilaisia merkkejä esim. liikennemerkkejä ja mainoskylttejä. Hyödynnämme myös erilaisia liikennekasvatusmateriaaleja. Ajoittain pääsemme nauttimaan erilaisista kulttuurielämyksistä kuten teatteri- ja tanssinäytöksistä. Kannustamme myös lapsia itse suunnittelemaan ja toteuttamaan omia esityksiä.

2.7.5. Digitaalinen osaaminen (005)

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Tavoitteenamme on, että digitaalisten laitteiden käyttö on osana arkea ja käytössä kaikissa lapsiryhmissä. Laitteiden käytössä huomioidaan uudet kansalliset digisuositukset. Kärsämäen varhaiskasvatuksessa on käytössä tabletteja, tietokoneita ja matkapuhelimia, joiden avulla digitaalista osaamista voidaan vahvistaa. Laitteita käytetään esimerkiksi kuvien ja videoiden tekemiseen, satujen kuuntelemiseen ja tietojen etsimiseen. Digitaaliset laitteet ovat osana toimintaa ja oppimista (esim. turvataidot, tunnekasvatus, digिताidot, kaveritaidot jne) Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään laitteiden erilaisia ominaisuuksia ja sovelluksia esim. jumpalla, aarrejahdissa, oppimispeleissä ja musiikin kuuntelussa. Lapsille annetaan mahdollisuus käyttää teknisiä laitteita ja ottaa itse valokuvia tai videoita aikuisen kanssa. Kännykällä otetaan valokuvia toiminnasta ja niitä laitetaan Daisyn kautta lasten vanhemmille ja lasten omiin kasvunkansioihin sekä ryhmän seinille. Kuvia voidaan katsoa lasten kanssa jälkikäteen ja sitä kautta pohtia esim. että mikä oli mukavaa, missä onnistuttiin, mitä opittiin jne. Dokumentit ovat tärkeitä välineitä lasten itsearvioinnissa, ryhmän toiminnan arvioinnissa ja yhteistyössä kodin ja päiväkodin välillä. Tietokoneella lapset voivat esim. valita mieluisia värityskuvia, jotka sitten tulostetaan käyttöön. Ryhmissä on mahdollista käyttää tietokoneisiin yhdistettäviä mikroskooppeja, joilla päästään tutkimaan lapsia kiinnostavia asioita. Älytaulun ja Teams:in avulla voidaan olla yhteydessä toisiin varhaiskasvatusryhmiin vaikka eri paikkakunnalle. Päiväkodeissa ja koulun auditoriossa on mahdollista järjestää myös elokuvahetkiä lapsille.

2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen (006)

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Lasten ja vanhempien toiveita kysytään ja toteutetaan toimintakauden aikana kaikissa yksiköissä. Lasten ja vanhempien toiveita kysytään vasu- keskustelun yhteydessä sekä eri tavoin toimintakauden aikana. Luomme sellaisen ilmapiirin, jossa lapsi uskaltaa tuoda esille ideoitaan ja mielipiteitään. Jokaisen lapsen osallisuudesta, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta huolehditaan. Varhaiskasvatuksessa mahdollistetaan lapsen osallistuminen kaikkeen toimintaan huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsia havainnoidaan ja kuunnellaan aidosti, heidän ideoihinsa tartutaan ja niitä viedään yhdessä eteenpäin. Suunniteltua toimintaa voidaan muokata lasten toiveiden mukaisesti. Päivän aikana lapsi saa tehdä monia valintoja arjen eri tilanteissa esim. päättää ruuan määrästä ja leikin valinnasta. Lapsilla on mahdollisuus toteuttaa omia askarteluideoitaan. Pienimpienkin lasten toiveet ja mielipiteet otetaan huomioon havainnoimalla, kuuntelemalla ja kuvia apuna käyttäen. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmassa on myös osio, jossa kysytään lasten mielipiteet ja toiveet.

2.8. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Suunniteltaessa varhaiskasvatusta paikallisesti keskustellaan siitä, mitä tässä luvussa määrätty varhaiskasvatuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet (luvut 2.1–2.3 ja 2.6) merkitsevät ja miten varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia eri toimintamuodoissa. Lisäksi paikallisesti keskustellaan miten arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5) ja laaja-alainen osaaminen (luku 2.7) huomioidaan paikallisessa suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Paikallisesti tarkennetaan lisäksi

- varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä niiden välinen yhteistyö paikallisesta näkökulmasta
- miten neuvontaa ja ohjausta tarjotaan huoltajille heidän käytettävissään olevista varhaiskasvatuspalveluista
- periaatteet, joilla lapsiryhmät muodostetaan
- siirtymäkäytännöt, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan.

Tämän luvun sisältöjä ja tavoitteita syvennetään seuraavissa luvuissa, joissa käsitellään toimintakulttuuria, pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä lapsen tukea.

Kärsämäen varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoista ja palveluista tiedotetaan kunnan nettisivuilta <https://karsamaki.fi/koulutus/paivahoito/>. Täältä löytyvät mm. kunnan varhaiskasvatusyksiköiden esittelyt, yhteystiedot ja ohjeet varhaiskasvatuspaikan hakemiseen. Perheen hakiessa lapselleen varhaiskasvatuspaikkaa, ottaa varhaiskasvatusyksikön johtaja yhteyttä huoltajin ja kertoo tarjolla olevista varhaiskasvatuspaikoista ja toimintamuodoista. Yhteisen keskustelun pohjalta tehdään päätös, mikä varhaiskasvatusyksikkö ja -ryhmä olisi sopivin kyseiselle lapselle.

Lapsiryhmiä muodostettaessa oteaan huomioon lasten ikä, sisarussuhteen ja mahdolliset tuen tarpeet. Jos ryhmässä on useita tuentarpeisia lapsia, pidetään ryhmäkoko pienempänä ja tarpeen vaatiessa kasvattajia on enemmän.

Siirtymäkäytännöt aloituksessa: Lapsen siirtyessä Kärsämäen varhaiskasvatukseen toiselta paikkakunnalta, on lapsen tulevan ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja yhteydessä lapsen entisen ryhmän opettajaan. Tällöin siirretään lapsen hoidon järjestämisen kannalta olennaiset tiedot uuteen varhaiskasvatusyksikköön. Myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelma siirtyy lapsen mukana uuteen ryhmään. Jos lapsella tuentarpeita, voivat myös edellisen ja uuden varhaiskasvatusyksikön erityisopettajat tehdä tiedonsiirtokeskustelun. Lapsen siirtyessä Kärsämäen varhaiskasvatuksessa ryhmästä toiseen, pitävät nykyisen ja tulevan ryhmän opettajat tiedonsiirtopalaverin hyvissä ajoin ennen lapsen siirtymistä uuteen ryhmään. Lapsi käy tutustumassa tulevaan ryhmään varhaiskasvatuksen työntekijöiden sekä mahdollisesti vielä oman vanhemman kanssa.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria⁹⁵ kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti⁹⁶.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Uuden kauden alussa jokaisen lapsiryhmän henkilöstö pitää suunnittelupalaverin. Palaverissa jokainen työntekijä saa tuoda esille vahvuuksiaan ja erityisosaamistaan, jonka pohjalta tiimin työnjakoa ja ryhmän toimintaa on hyvä lähteä suunnittelemaan. Kärsämäen päiväkodeissa henkilöstö pitää viikoittain tiimipalaverin, jossa suunnitellaan, kehitetään ja arvioidaan ryhmän toimintaa. Kaikissa yksiköissä järjestetään vuoroviikoin koko talon yhteinen palaveri ja opettajien pedagoginen tiimi. Päiväkodin esihenkilön vetämässä talon yhteisessä palaverissa keskustellaan ajankohtaisista asioista. Opettajien pedagogisissa palavereissa keskitytään yhteisten kehittämisen painopistealueiden määrittämiseen ja pedagogiseen kehittämiseen. Kaikissa varhaiskasvatuksen yksiköissä järjestetään säännöllisin väliajoin iltoja, joita voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen, yhteiseen työnohjaukseen tai työhyvinvointiin. Kärsämäellä henkilöstölle järjestetään vuosittain kehityskeskustelut, jossa henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Kärsämäen varhaiskasvatuksessa on käytössä työnkierto. Työnkierto mahdollistaa uuden oppimisen ja samalla henkilöstö

⁹⁶ Varhaiskasvatustilaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

tutustuu erilaisiin työtapoihin ja menetelmiin sekä saa kokonaiskuvan varhaiskasvatuksen työkentästä. Ryhmät tekevät yhteistyötä keskenään ja pyrkivät hyödyntämään henkilöstön erityisosaamista ja vahvuuksia.

3.1.2. Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä oppimisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Kärsämäen varhaiskasvatuksen henkilöstö on saanut koulutusta leikkipedagogiikkaan ja leikkiympäristöjen kehittämiseen. Varhaiskasvatuksen kehittäisen painopisteenä onkin ollut vuosina 2025-2026 leikin ja leikkiympäristöjen kehittäminen. Tässä kehitystyössä keskiössä ovat lapset, heidän mielenkiinnonkohteensa ja aloitteet, joiden pohjalta leikkejä ja tiloja lähdetään suunnittelemaan, kehittämään ja muokkaamaan eteenpäin.

Lämmin ja sensitiivinen vuorovaikutus lapsen ja kasvattajan välillä on edellytys sujuvalle varhaiskasvatukselle. Henkilöstö on saanut koulutusta myös vuorovaikutustaitoihin liittyen. Kärsämäen varhaiskasvatukseen on laadittu erillinen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.

3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁹⁷ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyä osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa varhaiskasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁹⁸. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia.

97 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

98 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kärsämäen varhaiskasvatuksessa tavoitteena on, että kaikki lapset erilaisista lähtökohdista riippumatta voivat osallistua kaikkeen varhaiskasvatuksen toimintaan. Jokainen voi olla oma itsensä ja tuntea kuuluvansa joukkoon. Toimintaa mukautetaan lasten tarpeiden mukaisesti. Kärsämäen varhaiskasvatukseen on laadittu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Suunnitelman pohjana on henkilöstölle tehty toiminnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman alkukartoitus. Toiminnallisessa tasa-arvosuunnitelman prosessissa on kolme vaihetta: selvitys, kehittäminen ja arviointi. Selvityksen pohjalta valitaan aihe tai teema, jota lähdetään kehittämään. Myös huoltajat otetaan mukaan suunnitteluun. Tällä hetkellä kehittämisen kohteena on moninaisiin ihmisryhmiin, kieliin ja kulttuureihin, eri uskontoihin, katsomuksiin sekä niihin liittyviin perinteisiin tutustuminen. Kehittämistyön tuloksena on valmistunut moninaisuuden vuosikello, joka otetaan käyttöön syksyllä 2026. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma päivitetään kolmen vuoden välein.

3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisuuden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Kärsämäen varhaiskasvatuksessa on käytössä moninaisuuden vuosikello. Eri kieliin, kulttuureihin, uskontoihin ja katsomuksiin tutustutaan monipuolisesti leikin, musiikin ja kädentaitojen avulla sekä juhlapyhien yhteydessä.

3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁹⁹. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmenetetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Kärsämäen varhaiskasvatukseen on laadittu kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Henkilöstölle järjestetään mahdollisuus osallistua aiheeseen liittyviin koulutuksiin. Lapsiryhmissä käytetään myös kaveri- ja tunnetaitomateriaaleja. Hyvä hoitopäivä koostuu turvallisesta kasvuympäristöstä, säännöllisestä ja kiireettömästä päivärytmistä, aidosta läsnäolosta, sylistä, leikin kautta oppimisesta, monipuolisesta toiminnasta, laadukkaasta ravinnosta ja ammattitaitoisesta henkilökunnasta.

Kaikissa Kärsämäen varhaiskasvatusyksiköissä on nimetty turvallisuusvastaavat, jotka huolehtivat turvallisuussuunnitelmien päivittämisestä, uusien työntekijöiden perehdyttämisestä sekä poistumisharjoitusten pitämisestä säännöllisesti. Turvallisuusvastaavat kirjaavat ylös oman yksikön turvallisuuteen liittyviä epäkohtia ja korjaamista vaativia kohteita. Nämä asiat käsitellään neljä kertaa vuodessa kokoontuvassa turvatiimissä. Tiimiin kuuluvat kunnan työsuojelupäällikkö, työsuojeluvaltuutettu, päiväkotien esihenkilöt ja turvallisuusvastaavat. Kärsämäellä on myös laadittu yhteistyössä poliisin kanssa toimintaohjeet lapsen katoamistilanteita varten.

Kärsämäen varhaiskasvatuksessa ohjataan lapsia kestäväan elämäntapaan kiinnittämällä lasten kanssa huomiota esimerkiksi veden ja erilaisten varhaiskasvatuksessa olevien materiaalien kulutukseen. Ruokaa otetaan vain sen verran, minkä jaksaa syödä, valot sammutetaan huoneesta poituessa ja käsipyyhepaperia riittää arkki. Askartelussa käytetään paljon kierrätysmateriaaleja. Talojen ja ryhmien välillä voidaan kierrättää myös leluja ja pelejä. Leluja voidaan myös mahdollisuuksien mukaan korjata tai hankkia käytettynä. Vestia on pyydetty vuosittain vierailulle päiväkoteihin kertomaan kierrätyksestä.

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö¹⁰⁰. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus,

99 Varhaiskasvatuslaki 10 §

100 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyypioiden rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava saavutettavuus, lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Kärsämäen varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Monipuoliset sisätilat oppimisympäristöinä mahdollistavat toiminnan pienryhmissä, mikä edesauttaa rauhallisen ja turvallisen tilan luomisen lapsille sekä mahdollistaa yksilöllisen huomion antamisen. Henkilökunta rikastuttaa tarvittaessa leikkiä esimerkiksi roolivaatteilla tai tuomalla leikkiin uusia näkökulmia sekä tiedostaa sen, ettei rajoita oppimisympäristöjä liikaa, turvallisuutta kuitenkaan unohtamatta. Lasten käytössä on monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä huomioidaan lasten yksilölliset tarpeet.

Varhaiskasvatuksessa järjestetään lelupäiviä, jolloin lapset saavat tuoda oman lelunsa mukanaan hoitopaikkaan. Lasten osallisuus toteutuu myös oppimisympäristön rakentumisessa. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät ryhmien tiloissa. Lapsille erittäin merkitykselliset leikit pyritään säilyttämään seuraavaankin leikkihetkeen.

Varhaiskasvattajat rakentavat ja kehittävät oppimis- ja leikkiympäristöjä lasten aloitteiden ja mielenkiinnonkohteiden pohjalta.

Myös luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Kärsämäellä päiväkotikiuspihan piha-alueen yhteydessä on aidattu takametsä, jota hyödynnetään toiminnassa. Päiväkotikiuspihan läheisyydessä olevaa metsäaluetta sekä kunnan leikki- ja liikennepuistoa käytetään retkeilyyn, ulkoiluun ja leikkimiseen. Suomalaisen ulkoilualue sijaitsee lähellä ja tätä aluetta on mahdollisuus hyödyntää eri retkien muodossa ympäri vuoden. Luonto on suuressa merkityksessä varhaiskasvatuksessa ja myös huoltajat pitävät tärkeänä luonnossa liikkumista. Varhaiskasvatuksella on käytössä viikoittain tai tarpeen mukaan liikuntasalivuoroja Konttimäessä ja Kataja-Areenan liikuntasalissa. Lasten kanssa on mahdollisuus vierailla esimerkiksi kirjastossa, paloasemalla, erilaisissa yrityksissä, kirkossa, museossa ja Esperissä. Päiväkotiin voidaan kutsua vierailulle esim. poliisi tai Vestia ja maa- ja kotitalousnaiset käyvät lasten kanssa leipomassa. Oppimisympäristöjä kehitetään, muokataan ja arvioidaan jatkuvasti yhdessä lasten ja huoltajien kanssa huomioiden lasten kiinnostuksen kohteet ja tuen tarpeet.

Oppimisympäristöjä arvioidaan havainnoimalla tai haastatteleamalla lapsia siitä, mitä mieltä he ovat oppimisympäristöistä. Lasten mielipiteitä voidaan selvittää esimerkiksi hymynaamalla, peukku ylö/alas jne. Henkilöstö havainnoi ja arvioi, ovatko oppimisympäristöt mieluisia, tukevatko ne lasten oppimista ja tarpeita ja ovatko oppimisympäristöt turvallisia. Tiimipalaverissa voidaan pohtia kehitysideoita ja sitä, miten oppimisympäristöjä voitaisiin rikastaa tai muokata ryhmän lasten tarpeita vastaaviksi.

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä¹⁰¹.

3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa¹⁰². Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Perusteasiakirjaan kirjatusta arvoista, tavoitteista ja toteuttamisesta keskustellaan yhdessä huoltajan kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi¹⁰³.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen

101 Varhaiskasvatuslaki 7 §

102 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

103 Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua¹⁰⁴ lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään saavutettavia digitaalisia palveluja. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Huoltajien kanssa tehdään yhteistyötä avoimien keskustelujen kautta päivittäin lasta tuodessa ja hakiessa. Kärsämaellä tarjotaan perheille ennen hoidon aloittamista kotikäynti, jonka tekee tulevan hoitopaikan työntekijä. Käynnin aikana tutustutaan lapseen ja keskustellaan huoltajien kanssa lapsen kasvatukseen ja alkavaan hoitoon liittyvistä asioista. Kotikäynnin tavoitteena on vahvistaa vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteistyötä, edistää turvallista päivähoiton aloittamista ja luoda pohja lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalle. Kotikäynnillä tutustutaan lapseen ja huomioidaan kuinka lapsi toimii kotiympäristössään ja vanhempien kanssa. Vanhemmat voivat kertoa lapsen lempileikeistä ja -leluista, päivärutiineista sekä omista ajatuksista, tuntemuksista ja odotuksista päivähoiton aloituksen suhteen. Vanhemmat käyvät yhdessä lapsen kanssa tutustumassa lapsen tulevaan päiväkotiryhmään yhden tai useamman kerran lapsen tarpeiden mukaan.

Ennen esiopetukseen siirtymistä vanhempien kanssa käydään vasun arvioinnit ja tiedonsiirtokeskustelut. Vanhemmilta kysellään toiveita, kehittämisideoita ja palautetta säännöllisesti. Vanhemmat voivat osallistua lapsen hoitopäivään ja varhaiskasvatusyksikön tapahtumiin, kuten esimerkiksi vanhempainiltoihin ja juhliin mahdollisuuksiensa mukaan. Vanhemmat voivat myös osallistua varhaiskasvatusyksikön toiminnan suunnitteluun. Huoltajien kanssa tehtävien yhteistyömuotojen toimivuutta arvioidaan säännöllisesti varhaiskasvatusyksiköiden henkilöstö- ja tiimipalaverissa. Myös vanhemmat saavat antaa palautetta yhteistyön toimivuudesta kahdesti vuodessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja arvioitaessa. Lapsi- ja nuorisoyhteistyöjärjestetään lyhyitä mielipidekyselyjä ja joka toinen vuosi huoltajat saavat vastata palautekyselyyn Webropol-kyselytyökalun kautta.

3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet¹⁰⁵. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä¹⁰⁶.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki 7 §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatuslaki 7 §

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 7 §

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä¹⁰⁸.

Kärsämäen varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kesken. Yhteistyön merkitys korostuu silloin, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään.

Kärsämäki oli mukana keväällä 2026 pilottikuntana Pohteen perhekeskuspalveluiden, kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden käynnistämässä työskentelyssä lapsen ja perheiden varhaisen tuen toiminnan vahvistamiseksi. Työskentelyn tavoitteena on, että lapsi ja perhe saavat eri toimijoiden yhteistyönä toteutettavaa tukea arkeen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhaisen tuen toimintamallia kokeiltiin käytännön arjessa perheiden ja eri toimijoiden yhteistyönä Kärsämäen kunnan alueella. Pilotin myötä käynnistettiin säännölliset yhteistyöpalaverit lapsen ja perheiden kanssa työskentelevien tahojen kanssa. Kärsämäen varhaiskasvatuksessa järjestetään kerran kuussa varhaiskasvatuksen ja neuvolan välinen varhaisen tuen palaveri ja samaa ajankohtaa voi tarvittaessa käyttää myös lapsiperheiden palveluohjauksen kautta järjestettäviin laajempiin verkostopalaveriinkin. Tätä ajankohtaa voidaan tarvittaessa käyttää myös lapsen varhaiskasvatuskeskusteluihin. Laajemmissa verkostotalalavereissa voivat olla mukana varhaiskasvatuksessa työskentelevien henkilöiden ja terveydenhoitajan lisäksi lapsen terapeutit, perhetyöntekijä ja sosiaalityöntekijä, jos käsitellään heidän asiakkaana olevan lapsen asioita. Huoltajat ovat tervetulleita ryhmään keskustelemaan lapsensa asioista tai heillä on mahdollisuus tuoda asioita palaveriin henkilökunnan kautta.

Lapsiperheiden palveluohjaus on Pohteen järjestämä palvelu, johon perhe voi olla yhteydessä kun perheen elämäntilanne on kuormittava (esimerkiksi haasteet arjessa jaksamisessa tai lasten kasvatuksessa) ja perhe tarvitsee tietoa sosiaalipalveluista. Palveluohjauksessa tehdään tilanteen alkuarvio, jossa etsitään yhdessä perheen kanssa keinoja tilanteen helpottamiseksi.<https://pohde.fi/palvelut/lapsiperheiden-palveluohjaus/>

Huoltajien kanssa sovitaan yhdessä, mitä yhteistyötahoja ryhmään pyydetään mukaan. Ryhmää koskee vaitiolovelvollisuus ja kenenkään lapsen asioita ei käsitellä ilmoittamatta ja keskustelematta vanhempien kanssa.

Neuvola-asetuksen mukaisesti kaikille 4-vuotiaille lapsille järjestetään laaja terveystarkastus, joka sisältää terveydenhoitajan ja lääkärin käynnit. Lapsen havainnointikaavake täytetään ensin varhaiskasvatuksessa, sen jälkeen kaavake ja tarkastukseen liittyvät muut lomakkeet toimitetaan perheelle. Terveydenhoitaja tekee 4-vuotiaille LENE-testit neuvolassa, jonka jälkeen lomakkeen "palaute neuvolasta"-osio siirtyy hoitopaikkaan ja se liitetään osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Laajan tarkastuksen lähtökohtana on yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen ja perheen voimavarojen tukeminen. Lapsen jäädessä pois varhaiskasvatuksesta tai siirtyessä esiopetukseen annetaan lapsen asiakirjat huoltajille. Kärsämaellä moniammatillinen yhteistyö on sujuvaa ja varhaiskasvatus tekee yhteistyötä esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa. Yhteistyötä tehdään myös järjestöjen, seurakunnan, poliisin ja pelastustoimen kanssa.

108 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatustilaki 7 §

3.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan

- *varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja toteuttaminen sekä arvioinnin käytännöt*
- *inklusiivisten toimintatapojen kehittäminen ja toteuttaminen*
- *varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt*
- *huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt*
- *monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat*
- *mahdollinen toiminnan kehittämisen yhteistyö muiden tahojen kanssa: kuntien ja muiden varhaiskasvatuksen järjestäjien, viranomaisten, korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten sekä järjestöjen kanssa*
- *eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt*
- *miten kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää ja häirintää ehkäistään esimerkiksi laatimalla yhteiset säännöt ja toimintatavat yhdessä varhaiskasvatusyhteisön kesken*
- *miten kiusaamiseen, väkivaltaan, syrjintään ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan.*

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että kukin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata paikalliseen suunnitelmaan varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvu ympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisella suunnittelulla (luku 1.2). Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava paikallinen suunnittelu sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella

on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

Varhaiskasvatuksen opettajan työajasta 13% on määritelty sak-ajaksi (suunnittelu-, arviointi- ja kehittämistyö), jolloin hän ei ole lapsiryhmässä. Opettajan suunnittelu-, arviointi- ja kehittämistyöhön kuuluu muun muassa lapsiryhmän varhaiskasvatustoiminnan suunnittelua, arviointia ja kehittämistä, oppimisympäristön suunnittelua, arviointia ja kehittämistä, lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista ja huoltajien tapaamisiin valmistautumista. Toiminnan suunnittelun pohjana ovat lasten henkilökohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa esiin tulevat lasten vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet sekä niiden huomioon ottaminen, tavoitteet pedagogiselle toiminnalle sekä toimenpiteet ja menetelmät tavoitteiden saavuttamiseksi. Näiden pohjalta laaditaan koonti (taulukko), joka tulee olla henkilöstön helposti käytettävissä, jotta sitä tulee hyödynnettyä toiminnan suunnittelussa päivittäin. Taulukkoa päivitetään säännöllisesti. Lisäksi suunnittelussa huomioidaan lasten iän mukaiset kehitystehtävät.

Lasten varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta varhaiskasvatuksen opettaja tekee ryhmäkohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman. Toiminnan suunnitteluun vaikuttaa vahvasti arjessa havaitut asiat, joiden pohjalta toiminnan tavoitteita päivitetään säännöllisesti. Lasten osallisuus otetaan huomioon kysymällä lasten mielipiteitä esimerkiksi idearivissä ja tarjoamalla heille erilaisia toimintavaihtoehtoja. Lisäksi hyödynnetään lasten leikeistä esille nousevia mielenkiinnon kohteita. Valmiiksi suunnitellusta toiminnasta voidaan joustaa lapsilta kumpuavien ideoiden vuoksi. Pedagoginen toiminta pyritään toteuttamaan pienryhmissä. Monipuolisessa toiminnassa lapsi huomioidaan kokonaisvaltaisesti tukemalla lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Ryhmien tilat suunnitellaan toimiviksi ja virikkeellisiksi sekä leikkiä, tutkimista ja oppimista tukeviksi. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa ja ryhmän toimintaa arvioidaan säännöllisesti tiimeissä tavoitteisiin peilaten. Koko talon yhteisiä tapahtumia arvioidaan seuraavan viikon viikkopalaverissa.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

Jokaisella lapsella on oma kasvunkansio, johon tallennetaan lapsen askarteluja, piirroksia, värityskuvia, sadutuksia sekä muita lapselle tärkeitä asioita. Valokuvat lapsesta tallennetaan Daisyn kasvunkansioon, jolloin kuvat ovat huoltajien nähtävänä digitaalisesti. Kasvunkansiot annetaan kotiin kun lapsen varhaiskasvatus päättyy. Ryhmässä käytetään lomaketta tai vihkoa, johon kirjataan säännöllisesti havaintoja lapsista. Tehtyjen havaintojen avulla seurataan kasvussa ja kehityksessä tapahtuneita muutoksia lapsikohtaisesti. Havaintoja hyödynnetään lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä ja ne myös auttavat havaitsemaan lapsen pienetkin kehitysaskeleet.

Varhaiskasvatusryhmissä on käytössä pedagogisen dokumentoinnin seinä, johon laitetaan kuvia, materiaaleja ja selostuksia lapsiryhmän toiminnasta kauden aikana. Pedagogisen dokumentoinnin seinää tutkitaan ja tarkastellaan yhdessä lasten kanssa, jolloin saadaan lisätietoa (esim. lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet) toiminnan suunnitteluun. Pedagoginen seinä on kaikkien nähtävänä, jolloin myös vanhemmat pystyvät tutustumaan tarkemmin lapsen ryhmän toimintaan.

4.3. Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

Toimintaa suunnitellaan koko vuodelle jo ennen toimintakauden alkamista. Toimintaa suunnitellaan ja valmiiksi suunniteltua toimintaa muokataan lapsilta nousevien ideoiden, mielenkiinnon kohteiden mukaan ja tarpeiden mukaan. Viikottain tiimipalavereissa suunnitellaan yhdessä seuraavan viikon toimintaa ja työtapoja tarkemmin. Materiaalit ja välineet ovat helposti saatavilla kaikille lapsille ja aikuisille. Erilaisten koulutusten myötä henkilökunta voi päivittää omaa osaamistaan ja ottaa käyttöön uusia työtapoja.

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline

vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelämään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtap. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien esimerkiksi hyppy-, heitto- ja kiinniottoleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustele leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Vapaalle leikille annetaan tilaa ja aikaa. Tarpeen vaatiessa leikkiympäristö muokataan leikkien mukaan, kuitenkin säilyttäen lasten turvallisuus ja varmistaen kaikille leikkirauha. Lelut on mahdollista jättää keräämättä odottamaan leikin jatkumista. Moniosastoissa varhaiskasvatusyksiköissä järjestetään mahdollisuus myös osastojen rajat ylittäviin leikkeihin kuten koko talon yhteisiin leikkipisteisiin.

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden¹⁰⁹ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisen monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielipiteet, mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

4.5.1. Kielten rikas maailma (001)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen ja valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin. Tarvittaessa lapsia tuetaan käyttämään omaa vaihtoehtoista kommunikaatiotapaa osana ryhmän vuorovaikutusta.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Kärsämäen varhaiskasvatuksessa hyödynnetään Kimppu-hankkeen toimintamallia. Puheen ja kielen kehityksen varhainen tuki (KIMPPU)-hankkeessa Kuntoutussäätiö, Etelä-Pohjanmaa hyvinvointialue sekä Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue toimivat yhteistyössä tarkoituksenaan muodostaa uusi, toimijoiden ja hallinnonalojen yhteistyötä syventävä, valtakunnallisesti käyttöön otettava puheen ja kielen kehityksen moniammatillinen varhaisen tuen toimintamalli. Toimintamalli edistää kielen kehityksen haasteiden vuoksi haavoittuvassa asemassa olevien alle 3-vuotiaiden lasten sekä heidän

vanhempiensa ohjaamista varhaisen kuntoutuksen pariin sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä varhaiskasvatuksessa.

KIMPPU-hanke tuo varhaisen vaiheen kuntoutuksen tiiviimmin perheen arkeen: neuvolat ja varhaiskasvatus tukevat perheitä entistä tiiviimmin. Hyvinvointialueiden ja kuntien puheterapeutit, terveydenhoitajat, varhaiskasvatuksen ammattilaiset sekä muut lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset saavat hankkeen työpajoista, koulutuksista ja ohjausmateriaaleista käytännön työkaluja lasten ja vanhempien tukemiseen.

<https://www.kuntoutussaatio.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/hankkeet/puheen-ja-kielen-kehityksen-varhainen-tuki-kimppu>

4.5.2. Ilmaisun monet muodot (002)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa, kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan ja soitetaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin

rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi rakentelu, muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työskentään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen

Taiteen eri muodoista kuten musiikista, kuvallisesta ilmaisusta, draamasta sekä kirjallisuudesta lapset saavat tärkeitä kokemuksia. Lapsi pystyy taiteellisen ilmaisun ja kokemisen avulla käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan itseään. Kasvattajan tehtävänä on mahdollistaa lasten monipuoliset kokemukset arjessa. Kasvattaja antaa lapsen käyttöön materiaaleja ja välineitä ja vie lapsen taiteen äärelle. Lapsiryhmät pääsevät säännöllisesti musiikkiopiston järjestämään muskariin. Lapsiryhmien on myös mahdollista käydä kirjastovierailuilla sekä osallistua kirjaston satuhetkiin. Kärsämäen luonnonkaunis ympäristö, historialliset rakennukset ja alueet tarjoavat mahdollisuuksia taiteelliseen kokemukseen ja ilmaisuun. Kärsämäellä on mahdollista vierailla myös museoissa ja kirkoissa.

Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan mahdollisuus taiteelliseen ja musiikilliseen kokemukseen. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin soittimiin, kuunnellaan musiikkia, lauletaan ja lorutellaan yhdessä lasten kanssa. Musiikillisen ilmaisun tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsiryhmien kanssa voidaan käydä esittämässä lauluja tai loruja esimerkiksi ikäihmisten palvelukeskuksissa tai kokoontumispaikoissa. Varhaiskasvatuksessa olevat lapset osallistuvat säännöllisesti musiikkiopiston järjestämään muskaritoimintaa. Varhaiskasvatuksessa askarrellaan, piirretään ja maalataan sekä tuetaan ja opetetaan kädentaitoja lapsille ikätason mukaisesti.

4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme (003)

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja,

musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyYTEEN, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä, esimerkiksi syntymästä ja kuolemasta.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni (004)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä.

Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Keskeisiä matematiikan osa-alueita ovat matemaattiset ajattelu- ja päättelytaidot, lukukäsite ja laskemisen taidot, aritmeettiset taidot, geometriset taidot, mittaaminen ja aika sekä näihin liittyvät käsitteet. Matemaattisen ajattelun kehittyminen on yhteydessä avaruudelliseen hahmottamiseen sekä kielellisiin ajattelun taitoihin. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto, esimerkiksi metsä, puisto, niitty tai ranta-alue voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestäväää elämäntapaa kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestäväää elämäntapaa mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävään elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja tai soittimia ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Lapselle on luontaista tutkia ja ihmetellä itseään, ympäristöään sekä erilaisia ilmiöitä. On tärkeää antaa lapsen kokea uusia asioita päivittäin eri aistien välityksellä ja tarjota mahdollisuus tutkimiseen ikätasoisesti. Tutkiessaan lapsi oppii vertaamaan ja yhdistelemään tietoja. Lapsen oma ajattelu, havaintoherkkyys ja ongelmanratkaisutaito vahvistuvat. Kasvattajan tulee tarttua hetkeen, jossa lapsi löytää ihmettelyn aiheita. Ympäristöä tutkitaan lapsilähtöisesti ja lasta kannustetaan tutkivaan oppimiseen. Kasvattajan tehtävänä on tukea, innostaa, motivoida sekä säilyttää lapsen luontainen uteliaisuus tutkimiseen.

4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn (005)

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikkumisen iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikkumisen tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikkumista. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikkumisella on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikkumisen ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä

ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruokakasvatus tukee kestävästä elämäntapaa ja vahvistaa lasten ymmärrystä esimerkiksi ruoan alkuperästä, merkityksestä ja arvosta. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoisista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Lapsen tasapainoiselle kasvu, kehitykselle ja terveydelle on tärkeää monipuolinen liikkuminen. Liikunnallisen elämäntavan lapsi omaksuu jo varhain. Lapsi kokee liikunnan avulla iloa ja tutustuu itseensä, mutta samalla myös oppii, miten toimitaan ryhmässä ja liikuntaleikkien sääntöjen mukaan. Liikunnan avulla lapsi ilmaisee tunteitaan ja opettelee myös tunteiden hallintaa. Lapsen tietoisuus omasta kehostaan ja sen hallinnasta luo pohjaa terveelle itsetunnolle.

Kärsämäen luonto ja kulttuurihistoriallinen ympäristö luovat hyvät edellytykset monipuoliseen retkeilyyn ja liikuntaan. Myös Kärsämäen kunta tarjoaa liikkumiseen monipuoliset mahdollisuudet. Päiväkotien piha-alueilla on lapsia aktivoivia leikki- kiipeily- ja liikuntavälineitä. Kunnan leikki- ja liikennepuisto ovat päiväkotiryhmien vapaassa käytössä. Lapsiryhmillä on myös mahdollisuus käyttää viikoittain liikuntasalivuoroa. Suomalaisen ulkoilualue sekä Lastentalon ja Satukontin lähellä olevat metsäalueet ovat käytössä varhaiskasvatusryhmien ulkoiluun, leikkiin ja liikkumiseen.

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustavan mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä¹¹⁰. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

¹¹⁰ Varhaiskasvatustutkimuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa¹¹¹. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniryhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatusta- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksikielisuudelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyysskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa

111 Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

4.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan seuraavia tavoitteita, sisältöjä ja periaatteita huomioiden lasten ikä ja kehitys sekä eri toimintamuotojen ominaispiirteet:

- *pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä*
- *varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä*
- *monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita*
- *käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti*
- *oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä*
- *lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa*
- *eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista*
- *kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista, mikäli sitä järjestetään*
- *vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista*
- *perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä.*

Lasten leikkiä tuetaan inklusiivisten periaatteiden mukaisesti: olemalla läsnä ja mukana leikissä, käytetään apuna kuvia ja kunnioitetaan lasten mielipidettä myös silloin jos lapsi ei halua aikuista mukaan leikkiin. Otetaan toiminnan suunnittelussa huomioon jokaisen lapsen asema ja tausta, huomioidaan eri kulttuuritausta ja uskontotausta ja annetaan toiminta- ja leikkirauha lapsille.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty¹¹². Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla, lapsiryhmässä toteutetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä¹¹³ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivyttyä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹¹⁴.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹¹⁵.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹¹⁶. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan järjestämä varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹³ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹¹⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹¹⁷ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹¹⁸.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹¹⁹. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama opetus toteutuu pääsääntöisesti ryhmässä toteutettavana opetuksena joko osa- tai kokoaikaisesti. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopetuksena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹²⁰. Tukipalveluna järjestettävä erityisopettajan antama konsultaatio ja opetus suunnitellaan lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan, ja se voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista ja säännöllistä. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹²¹. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹²², joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

Kärsämäen kunnalla on käytössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan (VEO) palvelut neljä kertaa kuukaudessa ostopalveluna. Veon tehtävät Kärsämäellä:

- Tekee yhteistyötä tukea tarvitsevien lasten perheiden ja lapsen ryhmän henkilökunnan kanssa
- Havainnoi, suunnittelee ja arvioi lapsen tuen tarvetta yhdessä lapsen ryhmän henkilöstön kanssa (tuen prosessin tuntemus)
- Huolehtii yhteistyöstä lapsen oman ryhmän opettajan kanssa myös eri asiantuntijatahojen sekä yhteistyökumppanien suuntaan tukea tarvitsevien lasten asioissa (monialainen yhteistyö)
- Toimii päiväkodissa pedagogisen toiminnan kehittäjänä ja erityispedagogiikan asiantuntijana
- Toimii alueen moniammatillisessa yhteistyöryhmässä varhaiskasvatuksen erityispedagogiikan asiantuntijana/edustajana

117 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

118 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

119 Varhaiskasvatuslaki 31 §

120 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

121 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

122 Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

-Vanhempien, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja neuvolan kanssa varhaiskasvatuspalveluihin osallistuvien lasten tuen tarpeiden kartoitus sekä ohjaus tarvittaessa jatkotutkimuksiin (Tuen prosessi)

-Ohjaa lapsiryhmien henkilöstöä lapsen varhaiserityiskasvatuksessa

-Ohjaa henkilökuntaa lapsikohtaisten suunnitelmien laatimisessa ja arvioinnissa, on mukana suunnitelmien laatimisessa mm. Vasu (tuen tarpeiset lapset)

-Tukee varhaiskasvatuksen henkilöstön työtä antamalla konsultaatiota, osallistuu tiimien palavereihin

-Toimii päiväkodin johtajan pedagogisena työparina/ ryhmien muodostamiset, pedagogiset asiat

-Huolehtii erityiskasvatukseen liittyvän koulutuksen tarpeiden kartoittamisen varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja kouluttaa tai hankkii koulutusta henkilöstölle

-Osallistuu kunnan varhais(erityis)kasvatuksen kehittämiseen ja suunnitelmien tekemiseen

-Huolehtii nivelvaiheen yhteistyöstä ja siitä, että kunnassa on toimivat rakenteet tukea tarvitsevien lasten siirtymiselle esiopetukseen/perusopetukseen

5.2. Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹²³. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan¹²⁴.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta¹²⁵. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä¹²⁶.

5.2.2. Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä muiden mahdollisten yhteistyötahojen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista.

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹²⁷.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin annetaan lapsen tarpeen mukaisia tuen muotoja ja tukipalveluita¹²⁸. Tuki voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä tukea¹²⁹ tuen muotojen ja tukipalveluiden määrästä ja intensiteetistä riippuen. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹³⁰. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tuen muodoista, kuten apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹³¹.

5.3.1. Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä pedagogisista, hoidollisista tai rakenteellisista tuen muodoista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa opetusta.

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹²⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 b ja 15 c §

¹²⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹³⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹³¹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Tukipalveluista eli varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamasta konsultaatiosta ja opetuksesta sekä tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös myös yleisessä tuessa¹³². Tukipalveluita annetaan yksittäisinä tukimuotoina, mikäli lapsen yksilöllinen kehitys, oppiminen ja hyvinvointi sitä edellyttää.

Yleinen tuki on kaikkien lasten saatavilla olevaa tukea. Yleistä tukea annetaan lapsen omassa ryhmässä ja sitä antavat kaikki varhaiskasvatuksen työntekijät yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Yhteistyötä tehdään vanhempien sekä kaikkien lapsen kanssa toimivien tahojen kanssa. Lapselle voidaan tarjota monenlaista tukea varhaiskasvatuksessa. Tuki muuttuu suunnitelmallisemmaksi ja säännöllisemmäksi tuen tasolta toiselle siirryttäessä. Tukimuodot voivat olla samoja tuen eri tasoilla. Kärsämaen varhaiskasvatukseen kuuluvat kaikilla tuen tasoilla seuraavat kehityksen ja oppimisen tuen elementit:

- 1. Pienryhmätoiminta.** Kärsämaen varhaiskasvatuksessa toimitaan pääsääntöisesti pienryhmissä, joissa voidaan suunniteltua toimintaa helpommin mukauttaa ja huomioida lasten yksilölliset tarpeet. Pienryhmätoiminta on suunnitelmallista ja pedagogisesti perusteltua toimintaa, josta hyötyvät kaikki ryhmän lapset tuen tarpeesta riippumatta. Esimerkiksi huomioiden kokopäiväpedagogiikan sekä arjen eri tilanteiden porrastamisen päivän eri tilanteista. Tästä hyötyvät kaikki lapset tuen tarpeista riippumatta.
- 2. Strukturi.** Selkeä strukturi auttaa lasta ennakoimaan toimintaa ja käyttäytymiseen kohdistuvia odotuksia. Johdonmukainen toiminta, selkeät rajat ja rutiinit sekä henkilöstön pysyvyys ovat tärkeä osa strukturia. Kaikissa ryhmissä on käytössä selkeä päiväjärjestys sekä kuvia, jotka auttavat jäsentämään arkea läpi päivän kokopäiväpedagogiikka huomioiden.
- 3. Mukauttaminen.** Oppimisympäristöä mukautetaan vastaamaan lapsen ja lapsiryhmän tarpeita. Se voi tarkoittaa esimerkiksi tiettyjen toimintojen helpottamista, pienryhmän rakennetta, lapsen istuma- tai lepopaikan valintaa tai ärsykkeiden poistamista ympäristöstä.
- 4. Vuorovaikutus.** Lapsen tarpeet tunnistetaan ja niihin vastataan tarkoituksenmukaisesti. Hyvä vuorovaikutus on aitoa, empaattista ja lapsen itsetuntoa tukevaa. Varhaiskasvattajat käyttävät lapsen tarvitsemia kommunikaatiomenetelmiä mahdollistaessa lapsen vuorovaikutuksen esimerkiksi kuvakommunikaatiota ja tukiviittomia apuna käyttäen.
- 5. Kehityksen eri osa-alueiden tukeminen.** Lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen tukeminen on osana arjen kaikeaa toimintaa. Lapsen yksilöllisten kehityksen osa-alueiden (esimerkiksi kielen kehitys ja motorinen kehitys) tukeminen inklusiivisten periaatteiden mukaisesti.

5.3.2. Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹³³. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹³⁴.

Jos yleinen tuki ei riitä, keskustelevat ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja yhdessä lapsen vanhempien kanssa lapsen tehostetun tuen aloittamisesta. Lapsen tilanteesta riippuen voi keskustelussa olla mukana myös asiantuntijoita, jotka toimivat lapsen kanssa. Asiantuntijoihin voi kuulua esim. neuvola, perhetyö, sosiaalityö ja terapeutit. Jos keskusteluissa päädytään siihen, että lapsi tarvitsee tehostettua tukea, järjestetään huoltajille kuulemistilaisuus, missä kerrotaan lapsen tuen tarpeesta ja tuen prosessi varhaiskasvatuslain mukaisesti. Tämän jälkeen varhaiskasvatuspäällikkö tai päiväkodinjohtaja tekee tehostettuun tukeen siirtymisestä hallinnollisen päätöksen. Päätös liitetään osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tieto tuen päätöksestä viedään varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteiseen varhaisen tuen palaveriin tai laajempaan verkostopalaveriin, jos lapsen asioissa on sellainen katsottu tarpeen kutsua koolle.

Kaikki yleisen tuen tukimuodot tulee olla käytössä ja tehostetussa tuessa vahvistetaan näitä tukitoimia kunkin lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan. Tehostettua tukea toteuttavat varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan palvelut korostuvat entisestään. Yhteistyötä huoltajien kanssa tehdään tiiviisti. Huoltajat ovat tietoisia, kuinka lapsen päivät sujuvat varhaiskasvatuksessa ja kuulumisia vaihdetaan päivittäin. Varhaiskasvattajat pitävät huoltajat tilanteen tasalla myös tuen tarpeen suunnittelussa.

5.3.3. Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹³⁵.

Jos tehostettu tuki ei ole riittävää lapselle, keskustelevat ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja yhdessä lapsen vanhempien kanssa lapsen erityisen tuen aloittamisesta. Lapsen tilanteesta riippuen voi keskustelussa olla mukana myös asiantuntijoita, jotka toimivat lapsen kanssa. Asiantuntijoihin voi kuulua esim. neuvola, perhetyö, sosiaalityö ja terapeutit. Jos keskusteluissa päädytään siihen, että lapsi tarvitsee erityistä tukea, järjestetään huoltajille kuulemistilaisuus, missä kerrotaan lapsen tuen tarpeesta ja tuen prosessi varhaiskasvatuslain mukaisesti. Tämän jälkeen varhaiskasvatuspäällikkö tai päiväkodinjohtaja tekee erityiseen tukeen siirtymisestä hallinnollisen päätöksen. Päätös liitetään osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Päätös liitetään osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tieto tuen päätöksestä viedään varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteiseen varhaisen tuen tapaamiseen tai laajempaan verkostopalaveriin, jos lapsen asioissa on sellainen katsottu tarpeen kutsua koolle.

Erityinen tuki on kokoaikaista, jatkuvaa ja vahvaa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan rooli on vahva. Erityisessä tuessa lapsella on tuen tarvetta monella eri osa-alueella. Kyse on yleensä vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyästä tai muusta

¹³³ HE 148/2021 vp, s. 32

¹³⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹³⁵ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

merkittävästä toimintakyvyn alenemisesta ja lapsen kehityksen ja oppimisen tuen tarpeesta. Erityisessä tuessa on käytössä kaikki tuen muodot.

5.3.4. Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹³⁶. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuen muodot suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Mikäli päiväkodissa tai perhepäivähoidossa on tehostettua tai erityistä tukea tarvitseva lapsi, tulee tämä ottaa huomioon lasten tai varhaiskasvatuslain mukaisen henkilöstön lukumäärässä¹³⁷, jollei lasta varten ole henkilökohtaista tai ryhmäkohtaista avustajaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹³⁸. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon ja hoivaan. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen

¹³⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹³⁷ Varhaiskasvatuslaki 35 § ja 38 §

¹³⁸ Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

Kärsämäen kunnassa on kaikissa päiväkotiryhmissä ryhmäavustaja. Ryhmäavustaja voi olla useammalla tehostetun tuen lapsella, joilla ei ole asiantuntijan lausuntoa. Henkilökohtainen avustaja tarvitaan silloin, kun lapsi tehostetussa tai erityisessä tuessa tarvitsee aikuista kokoaikaiseen ohjaukseen. Henkilökohtaisen avustajan tarpeeseen haetaan lupa opetustoimen lautakunnalta. Avustajaresurssia ja ryhmäkoon pienentämistä voidaan miettiä silloin, kun ryhmässä on useita tehostetussa ja/tai erityisessä tuessa olevia lapsia ja kun yleisen ja tehostetun tuen tukimuodot ovat käytössä, mutta eivät ole riittäviä. Kärsämäen kunnassa on laadittu varhaiskasvatuksen lääkehoitosuunnitelma.

5.4. Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹³⁹. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta ja tarvittavien tuen muotojen toteuttamista¹⁴⁰.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

Henkilökunnalla on käytössään erilaisia havainnoinnin ja arvioinnin välineitä. Havainnointi ja arviointi on jatkuvaa ja se kuuluu kaikille lapsen varhaiskasvattajille. Lapsen tuen riittävyttä arvioidaan arjessa jatkuvasti lapsen omien tavoitteiden näkökulmasta.

5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, tuen muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹⁴¹. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

¹³⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹⁴⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

¹⁴¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹⁴². Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen oppimisen ja esiopetukseen osallistumisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tuen muotojen ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi sisältää perustelut siitä, millaisista tuen muodoista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua¹⁴³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹⁴⁴. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat lapsen tarpeen mukaan:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärhythmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoittoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta

¹⁴² Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹⁴³ HE 148/2021 vp, s. 34

¹⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹⁴⁵.

Kärsämäen kunnassa päiväkotien osalta varhaiskasvatussuunnitelmien laadinnasta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Jos kunnassa on jatkossa ryhmäperhepäivähoitoa, vasut laatii perhepäivähoitaja esimiehen ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuella.

5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹⁴⁶. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹⁴⁷. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹⁴⁸. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Huoltaja voi tehdä päätöksestä oikaisuvaatimuksen¹⁴⁹. Päätökseen on liitettävä ohje oikaisuvaatimuksen tekemiseen. Päätös on aina perusteltava¹⁵⁰. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹⁵¹.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁵².

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁵³.

Varhaiskasvatustlain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁵⁴. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen¹⁵⁵.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin

145 HE 148/2021 vp, s. 35

146 Varhaiskasvatustlaki 15 e §

147 Hallintolaki 34 §

148 HE 148/2021 vp, s. 35

149 Varhaiskasvatustlaki 62 §

150 Varhaiskasvatustlaki 62 §

151 HE 148/2021 vp, s. 36

152 HE 148/2021 vp, s. 34

153 Varhaiskasvatustlaki 15 c ja e §

154 Varhaiskasvatustlaki 15 e §

155 HE 148/2021 vp, s. 30

varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

Jos todetaan, että sen hetkiset tukimuodot eivät riitä, ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja keskustelevat huoltajan kanssa tehostettuun tai erityiseen tukeen siirtymisestä. Mukana keskustelussa voi olla myös asiantuntijoita, jotka toimivat lapsen kanssa. Varhaiskasvatuspäällikkö tai päiväkodinjohtaja tekee tehostetusta tai erityisestä tuesta hallintopäätöksen. Päätös on toistaiseksi voimassaoleva. Päätökseen tyytymätön voi tehdä oikaisuvaatimuksen lupa- ja valvontavirastolle. Tieto tukeen siirtymisestä viedään varhaisen tuen tiimiin tai laajempaan verkostopalaveriin, joka kokoontuu säännöllisesti toimintakauden aikana.

5.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan varhaiskasvatuksessa annettavan tuen järjestämisen käytännöt päiväkodissa ja perhepäivähoidossa.

Paikallisesti tarkennetaan

- lapsen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt
- lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvät käytännöt ja vastuut
- tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot
- tukipalveluiden järjestämiseen liittyvät paikalliset käytännöt
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman täydentäminen tuen näkökulmasta luvun 5.5 mukaisesti, suunnitelman laatimiseen ja arviointiin liittyvät paikalliset vastuut ja käytännöt
- lasten ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt tuen aikana
- monialainen yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- varhennetun oppivelvollisuuden tarpeen arviointi sekä siihen liittyvän yhteistyön rakenteet ja käytännöt
- toiminta siirtymävaiheissa varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen
- tuen suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin kannalta välttämättömien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt sekä niihin liittyvät yhteistyökäytännöt
- tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden hallintopäätösmenettelyt (huoltajan ja lapsen kuuleminen sekä päätöksen laatiminen, muuttaminen ja kumoaminen).

Yleinen tuki

- yleisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja yleisen tuen järjestämisessä.

Tehostettu tuki

- tehostetun tuen käytännön järjestäminen
- toimintatavat lapsen tehostetun tuen aloittamisessa, toteuttamisessa ja päättämisessä

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, arviointiin ja tarkistamiseen liittyvät käytänteet
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, tehostetun tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja tehostetun tuen järjestämisessä.

Erityinen tuki

- erityisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kanssa sekä muu yhteistyö, eri toimijoiden vastuut ja työnjako
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- toimintatavat, kun erityinen tuki päätetään lopettaa ja tuki jatkuu tehostettuna tai yleisenä tukena.

Varhaiskasvatuslaissa säädetyt tuen muodot

- tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- huoltajalle ja lapselle tiedottamiseen ja huoltajan ja lapsen kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät toimintatavat.

Paikallisesti määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja tässä perusteasiakirjassa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen suunnittelu voi olla omaleimaista, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat*
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.*

7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustaan, varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusteita tarkentavan paikallisen suunnittelun toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustaan mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁵⁶. Arvioinnin kohteena ovat varhaiskasvatustaan toteutuminen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätty periaatteet, sisällöt ja tavoitteet. Varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen. Varhaiskasvatuksen arvioinnin tulee olla suunnitelmallista, säännöllistä ja jatkuvaa. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää ja laadunhallintaa. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

Lapsen varhaiskasvatusta arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon¹⁵⁷ hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen arviointiin ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan kehittämisessä.

7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on kehittää varhaiskasvatusta sekä edistää lasten kehityksen ja oppimisen edellytyksiä¹⁵⁸. Suunnitelmallisen varhaiskasvatuksen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisella ja paikallisella tasolla.

Kansallisen tason arviointien tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁵⁹. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatuksen suunnittelua ja sen toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka- ja lapsiryhmätason arviointikokonaisuudesta ja arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimipaikassa¹⁶⁰ järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö, oppimisympäristöt tai kielen kehityksen tukeminen. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde. Arvioinnin ja kehittämisen jatkuvaan prosessiin kuuluu tärkeänä osana pedagoginen dokumentointi (luku 4.2).

156 Varhaiskasvatustaanlaki 24 §

157 Varhaiskasvatustaanlaki 20 §

158 Varhaiskasvatustaanlaki 24 §

159 Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

160 Varhaiskasvatustaanlaki 20 §

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Arvioinnilla¹⁶¹ edistetään lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin edellytyksiä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut pedagogisen toiminnan tavoitteet on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, ovat paikallisesti tarkennettavat asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnin suunnittelua ja toteuttamista. Varhaiskasvatuksen järjestäjä kehittää varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä sitä kautta niiden laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi tarkennetaan

- miten varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määäämien tavoitteiden toteuttamista ja toteutumista arvioidaan paikallisesti
- miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sekä tarkentavan paikallisen suunnittelun toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja eri arviointikokonaisuuden tasoilla
- miten varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen
- miten lasten mielipiteet selvitetään ja otetaan huomioon varhaiskasvatusta arvioitaessa
- miten huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen
- miten lapsen tuen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa
- miten lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä
- miten arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä
- miten arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on itsenäinen viranomainen, joka vastaa koulutuksen ja varhaiskasvatuksen kansallisesta arvioinnista. Karvin tehtävä on toteuttaa varhaiskasvatuksen kansallisia ulkoisia arviointeja sekä tukea järjestäjiä ja yksityisiä toimijoita lakisääteisen itsearvioinnin toteuttamisessa. Karvin arvioinnit tuottavat tietoa ja kehittämissuosituksia paikalliseen päätöksentekoon ja kehittämistyöhön sekä kansainväliseen vertailuun. Karvi myös tukee varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. (<https://karvi.fi/karvi/>)

Kärsämäen kunta on mukana kansallisessa varhaiskasvatuksen laadunarviointiverkostossa (VALSSI). Valssi on Karvin ylläpitämä digitaalinen arviointijärjestelmä ja osa varhaiskasvatuksen arvioinnin kansallista kokonaisuutta. Valssin tarkoituksena on tukea järjestäjiä ja palveluntuottajia heidän arviointitehtävässään. Valssi on monipuolinen digitaalinen palvelu, joka perustuu tutkimusperustaisille arviointilomakkeille. Lomakkeiden avulla voidaan toteuttaa tiedonkeruita, raportoida kerättyä tietoa, koostaa keskustelemalla tuotettua tietoa sekä julkaista toimijan lakisääteisiä arviointituloksia. <https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/varhaiskasvatus/>

¹⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 24 §

[valssi-varhaiskasvatuksen-laadunarviointijärjestelmä/yleista-tietoa-valssista](#). Valssin arvioinnit toteutetaan Kärsämäen varhaiskasvatuksessa kerran vuodessa.

Lasten varhaiskasvatussuunnitelmat arvioidaan vähintään kerran vuodessa yhdessä huoltajien kanssa. Ryhmävasua arvioidaan tiimeissä säännöllisesti ympäri vuoden, esimies ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja ovat mukana arvioinneissa kaksi kertaa vuoden aikana. Kunnan varhaiskasvatus osallistuu mahdollisuuksien mukaan valtakunnallisiin hankkeisiin, joiden tehtävinä on toiminnan kehittäminen. Lisäksi tehdään yhteistyötä oppilaitosten kanssa esimerkiksi työelämälähtöisten opinnäytetöiden muodossa. Kärsämäen varhaiskasvatuksen laadusta tehdään joka toinen vuosi palautekysely huoltajille, lapsille ja työntekijöille. Kyselyyn saatujen vastausten pohjalta kehitetään varhaiskasvatuksen toimintaa. Palautetta rohkaistaan antamaan myös päivittäisissä keskusteluissa ja lasten vasu-keskusteluissa. Kyselyn yhteenveto käydään läpi henkilöstön kanssa ja esitellään opetustoimen lautakunnalle. Palautteen keskeisimmät asiat tiedotetaan vanhemmille Daisyn kautta. Keräämme palautetta myös eri yhteistyötahoilta ja kehitämme toimintaamme sen mukaisesti.